

De Roedel vierde jubileum met tweedaags discussieweekend

Meer denken vanuit de hond

Het communicatiesysteem van de hond en de relatie tussen hond en mens zouden de basis moeten zijn van hoe we met honden omgaan. Een instrumentele benadering – zoals veelal de grondslag is bij positief trainen – is niet toereikend. Trainen kan pas echt ‘positief’ worden als niet ‘belonen of straffen’ centraal staat, maar een aanpak vanuit begrip van en voor de hond. Daarbij zou de actuele wetenschappelijke kennis onder andere over emoties bij dieren, verschil tussen hond en wild dier en betekenis hiervan voor relatie met mens, in de trainingsaanpak betrokken moeten worden.

Ter gelegenheid van hun twintigjarig bestaan organiseerden de eigenaars van hondentrainingscentrum De Roedel, Arjen van Alphen en Francien Koeman, in samenwerking met Catholijn Jonker, hoogleraar artificiële intelligentie van de TU Delft een studieweekende met als inzet: theorie en praktijk van hondengedrag bij elkaar brengen.

Het aangekondigde thema van het studieweekende was: ‘Is positief trainen altijd hondvriendelijk? De onderliggende kwestie die zij aan de orde stelden was: de wijze van communiceren tussen mens en hond en de implicaties voor hoe we met de hond omgaan, hoe we hem trainen. De positie die van Alphen hierin inneemt is dat het communicatiesysteem van de hond, en de relatie tussen hond en mens de basis zouden moeten zijn van hoe we met honden omgaan. Een instrumentele benadering – zoals veelal de grondslag is bij positief trainen – is niet toereikend. Trainen kan pas echt ‘positief’ worden als niet ‘belonen of straffen’ centraal staat, maar een aanpak vanuit begrip van en voor de hond. Daarbij zou de actuele wetenschappelijke kennis onder andere over emoties bij dieren, verschil tussen hond en wild dier en betekenis hiervan voor relatie met mens, in de trainingsaanpak betrokken moeten worden.

De opzet van dit studieweekende was een originele. Als leidraad golden drie vragen naar de mogelijke oorzaak van probleemgedrag van een (denkbeeldige) hond: Max die niets lekker vindt, Lady die nooit speelt, Boy die zijn baas negeert. Aan de hand van die drie vragen werd dan de kennis van wetenschappelijk onderzoek en de ervaring uit de praktijk

getoond met behulp van inleidingen en demonstraties. Regelmatig ging de hele groep naar buiten om het gedrag van een hond in de praktijk te observeren. Dan volgde discussie (‘palaver’) tussen de aanwezigen en de inleiders, in dit geval niet om elkaar te overtuigen of tot een eindconclusie te komen maar om inzichten te delen. Het publiek (ruim twintig deelnemers) bestond uit hondentrainers, gedragstherapeuten en hondenbezitters die volgens de Roedelmethode trainen.

Catholijn Jonker: Hond die weet wat hij wil gebruikt ander deel hersens

De sessies speelden zich deels binnen, en deels buiten op een veld af – met dank aan het schitterende weer. De interactieve formule zorgde voor een grote betrokkenheid. Niet elke deelnemer vond het even gemakkelijk om zijn vragen of inzichten onder woorden te brengen dus slechts een aantal mensen nam echt actief aan de discussie deel, maar per saldo hield iedereen er wel iets aan over om verder over na te denken.

Positief en negatief

Als je de vraag stelt of positief trainen altijd hondvriendelijk is, moet je duidelijk zijn over wat je als positief en wat je als negatief ziet. Stel: positief trainen en opvoeden is zonder fysiek of mentaal geweld – hondvriendelijk;

negatief trainen is met fysiek of mentaal geweld – hondonvriendelijk. Binnen die grenzen kun je je vervolgens afvragen of belonen altijd goed is en corrigeren altijd slecht. Negatief kan ook zijn het verwaarlozen van het belang van de hond. Bijvoorbeeld alleen trainen terwijl de hond graag wil rennen en met een bal wil spelen.

Arjen van Alphen: Interpretieren van signalen is afhankelijk van de relatie

Volgens van Alphen ligt de waarheid genuanceerd. Niet belonen is niet hetzelfde als bestraffen. En aangenaam is niet hetzelfde als goed. Lichamelijk corrigeren kan onaangenaam zijn maar de relatie die de hond heeft met degene die het doet bepaalt of het toch als positief (of niet negatief) wordt ervaren. Als voorbeeld noemt hij: de moederhond die een slapende pup op de rug draait om te verzorgen. De pup kan een protestgrommetje laten horen maar accepteert de verzorging, die goed voor hem is, want hij kan nog niet zelf plassen of poepen als de moeder zijn buik niet likt. Van de fokker die de pups regelmatig in handen heeft gaan de pups het optillen geleidelijk aan ook accepteren. Maar dit betekent niet dat ze het even gemakkelijk accepteren van een vreemde. De band die de hond met iemand heeft bepaalt de soort en mate van stress die het de hond oplevert.

Bij het opvoeden van kinderen vindt iedereen dit vanzelfsprekend (als je geen grenzen stelt voed je niet op) al laat de uitvoering daar ook wel eens te wensen over. Bij het trainen van honden lijken mensen 'positief' soms gelijk te stellen met 'niet straffen, niet corrigeren' en dat is een houding die van Alphen (evenals Abrantes, zie het verslag van zijn lezing) duidelijk verwerpt.

Tijdens de lezingen en de observatiesessie buiten komen regelmatig voorbeelden hiervan aan de orde aan de hand van gedrag dat een van de aanwezige honden vertoont. De onrustige hond die in de zaal opstaat en als reactie op het 'nee' van de baas een lichte kwispel laat zien en weer gaat zitten. De hond lijkt dit meer als een aanwijzing te ervaren die duidelijkheid geeft dan als iets negatiefs, hij vertoont geen tekenen van stress. Van Alphen benadrukt dat wie zeker is van zijn positie – hoog of laag – geen stress ervaart van domineren of onderwerpen.

Dominant uitdagend

Van Alphen gebruikt voor de hoge houding die sommige honden aannemen als ze een andere hond zien de term 'dominant uitdagend'. Hij bedoelt daarmee dat de hond zich openstelt voor communicatie (staart en vacht staan omhoog, laten maximaal geur vrij). Er mogen wat hem betreft geen condusies ten aanzien van dominantie, onderdanigheid of agressie uit getrokken worden.

'Dominantie' definieert hij als erfelijk aanwezige factor: de basisbehoefte om interactie te vertonen. Het lijkt in deze betekenis wel op de menselijke eigenschap 'extraversie'. Hoe deze aanleg zich manifesteert is afhankelijk van meerdere factoren: karakter, omgeving, situatie. Een dominant dier is van nature geneigd tot sociaal functioneren ('samen kun je meer'). Zo gebruikt is 'dominantie' dus een beschrijvende, neutrale term, zeker niet negatief in een relatie tot mens en hond.

Omdat dit gebruik van de term 'dominant' afwijkt van de meestal gebruikte betekenis leidt dit tot verwarring, en wordt deze term in dit artikel verder niet gebruikt. Wie de boeken van De Roedelmethode van Arjen van Alphen en Francien Koeman leest moet zich wel goed rekenschap geven van dat het begrip 'dominantie' hier een andere lading heeft dan in het dagelijkse spraakgebruik.

Geur en tastzin

Geur en tastzin zijn volgens Arjen van Alphen de dominante zintuigen van een hond, en hij pleit er voor om hier meer aandacht aan te besteden om de communicatie van de hond beter te begrijpen. Een hond kan dan ook zeker aandacht hebben voor de baas zonder dat hij naar hem kijkt. Dit werd buiten gedemonstreerd, met een baasje met zijn

hond aan een lijn die aan een riem om het middel van de het baasje vastzit.

Zoals in de vraag: Max die niet naar zijn baas kijkt negeert hem niet. Van Alphen wijst ons op de signalen van communicatie van de hond: oren plat, staart naar beneden is concentratie. Bij stilstaan en afleiden: de hond kijkt naar de afleiding maar loopt mee met baas, let wel op hem: zo niet dan had de grote sterke hond de baas omgetrokken.

Arjen van Alphen: Met de baas bezig zijn meestal meer motiverend dan een brokje

De implicatie hiervan is volgens Arjen van Alphen: de hond negeert de baas niet, maar is steeds (deels) met hem bezig. Kijken is geen voorwaarde voor aandacht. Het zou onjuist zijn om de hond die op zijn manier wel aandacht heeft – voldoende om de baas in de gaten te houden – te straffen omdat hij niet kijkt. Ook de impliciete aanname dat een hond die trekt, geen aandacht heeft voor zijn baas hoeft niet waar te zijn. Een hond die via de lijn contact heeft met zijn baas kan ondertussen een deel van zijn aandacht aan de omgeving besteden.

Stel dat de hond dus veel meer aandacht heeft voor de baas – ook als hij niet naar je kijkt kan hij je nog ruiken, horen, of (via de lijn) voelen. Wat gebeurt er dan als je expliciet aandacht gaat vragen, bijvoorbeeld met een brokje de hond vragen om je aan te kijken? Volgens van Alphen resulteert dit vooral in dat de baas aandacht geeft aan de hond, en dit kan weer resulteren in een ‘spel’ van de hond om aandacht te krijgen van de baas. Onbegrip van de communicatiewijze van de hond leidt zo niet tot het beoogde resultaat: een hond die vanzelfsprekend aandacht heeft voor de baas.

Deze insteek komt overeen met een stelling van Cesar Millan dat zwervers uitstekende ‘pack leaders’ zijn omdat ze hun hond, door niet op ze te letten, noodzaken om op hen te letten. En het ligt in lijn met het advies dat veel trainers aan hun leerlingen geven: roep hem niet te vaak want anders ontnem je de hond de noodzaak om op jou te letten.

Hoge en lage staart

Hoge en lage staart zegt iets over communicatie, niet per se over dominantie. Vanuit zijn zienswijze dat een hond sterk met geuren communiceert, geeft van Alphen een andere uitleg aan de staarthouding van een hond. Op het veld zien we weer een geleider met zijn hond aan een buikriem. De hond past zijn tempo aan zijn baas aan. De hond gaat na enige tijd iets meer achter de baas lopen, volgens van Alphen omdat hij het zich daarmee gemakkelijker maakt om zich aan hem aan te passen. Bij stilstaan heeft de hond geleerd om te gaan zitten. Je ziet de hond dan ook naar de geleider kijken. Als hij dan een keer niet gaat zitten en de geleider zegt enkele keren ‘nee’ gaat de hond – terwijl hij naar de geleider kijkt – rustig zitten. Hier is de correctie een signaal, een aanwijzing voor de hond. De hond vertoont hierbij niet veel stress, volgens van Alphen omdat de correctie binnen de goede relatie van baas en hond niet als negatief wordt ervaren. Dan loopt iemand anders met dezelfde hond. De hond kent haar niet. In het begin snuffelt de hond veel, loopt moeizaam mee, staart laag. Dit laatste is volgens van Alphen geen teken van onderdanigheid maar afsluiten (van de geur) voor communicatie: de hond heeft het druk met de omgeving en met de nieuwe persoon waar hij aan vast zit (letterlijk) en sluit zich even af voor (nog meer) communicatie.

Hoewel de onbekende geleider in essentie hetzelfde doet als de eigen baas is het gedrag van de hond anders. Het interpreteren van signalen is afhankelijk van de relatie. De motivatie van de hond is ook anders: als de nieuwe geleider naar de ‘baas’ wijst is de hond vol aandacht, hij is gemotiveerd om naar zijn baas te kijken. Wijst de geleider naar iets anders dan toont de hond minder gefocuste aandacht.

Gehoorzaamheid, bereidheid mee te gaan in je aanwijzingen, is gerelateerd aan de band die je met een hond hebt.

Opbouwen van een relatie kost tijd.

... hond met lage staart sluit zich af voor communicatie...

Motivatie als drijfveer

De meeste trainingmethoden maken vooral gebruik van de zintuigen zien en horen. Dat sluit aan bij de menselijke beleving. Het zijn onze meest belangrijke zintuigen. Door te negeren dat ruiken en voelen voor honden zeer belangrijke zintuigen zijn laten we hun belangrijkste communicatiemiddelen buiten beschouwing, en hebben we weinig oog voor wat zij daarmee communiceren. Ook zijn we geneigd gedrag dat lijkt op menselijk gedrag hoger in te schatten qua intelligentie. Aan de hand van drie filmpjes wordt dit gedemonstreerd: een aap die een stokje hanteert om honing (of mieren) onder de bast van een boom vandaan te peuteren, een hond die een bal aan een touw uit een boom naar zich toe weet te trekken, en een pup die de lijn van een andere hond waar hij mee wil spelen probeert door te bijten om de hond binnen bereik te krijgen. Bij eerdere proeven bleken bijna alle toeschouwers het gedrag van de aap als veel intelligenter te beschouwen dan dat van de honden. Echter, de aap heeft dit kunstje van zijn ouders geleerd (er is een hele stam apen die dit allemaal doen, andere apen doen het niet). De honden hebben geen voorbeeld gehad (want zich niet eerder in een dergelijke situatie bevonden) en hebben dus zelf de link moeten leggen tussen twee dingen. In het ene geval tussen bal en touw 'het touw zit aan de bal vast dus als ik er aan trek komt de bal naar me toe'. In het andere geval 'het touw houdt de hond buiten mijn bereik, als ik het touw doorknaag kan ik bij de hond). Natuurlijk kun je je afvragen in hoeverre de hond echt op inzicht werkt of via trial en error, maar het herhaalde proberen van hetzelfde geeft wel een duidelijke indicatie dat de hond echt een doel nastreeft.

Hierbij speelt de motivatie van de hond een belangrijke rol: als de hond niet in ballen geïnteresseerd was, had hij dan aan het touw getrokken om de bal naar beneden te krijgen?

Intelligenter?

Maar waarom vinden mensen het gedrag van de aap dan intelligenter? Vermoedelijk omdat de aap gereedschap 'hanteert', met zijn handen iets doet, net als wij. Het benutten van de bek als instrument herkennen wij niet als intelligent 'handelen' (what's in a name) omdat we zelf de mond niet voor zo'n taak zouden gebruiken. Nog een reden waarom wij geneigd zijn voorbij te gaan aan het kunnen en de motivatie van honden: we herkennen het niet als zodanig – of we vinden het niet zo belangrijk. In eerder onderzoek van Stanley Coren werd intelligentie bij honden afgemeten aan gehoorzaamheid aan de baas – bij het verrichten van voor de hond niet zinvolle taken. Wedden dat iedere baas een hond gemakkelijker zover krijgt om iets te doen dat hem van nature ligt. Een Husky hoeft niet te leren rennen, een Labrador zal spontaan apporteren – maar het omgekeerde wordt lastiger. De motivatie van de hond speelt hier mogelijk een grotere rol dan zijn 'snapvermogen'.

Links beginnen

Catholijn Jonker leidt ons door het wetenschappelijke onderzoek dat zij met Francien Koeman, Arjen van Alphen en anderen gedaan heeft naar de relatie tussen hoe goed een hond een taak uitvoert en de poot waarmee hij van start gaat. Wie het onderzoek niet kent denkt nu wellicht 'huh?' en dat dacht Catholijn Jonker ook toen Arjen van Alphen haar als een ervaringsfeit voorlegde dat honden, die links starten, meestal een taak goed volbrengen terwijl degenen die rechts starten, uiteindelijk iets anders gaan doen. Reden om die stelling eens aan een degelijk onderzoek te onderwerpen.

Het inkijkje dat Catholijn ons geeft in hoe nauw het steekt om een wetenschappelijk onderzoek zorgvuldig en betrouwbaar uit te voeren is voor veel deelnemers nieuw. Dat je alles moet specificeren vooraf bijvoorbeeld.

Wat is 'goede' taakuitvoering precies? Als een hond in galop vertrekt, met beide voorpoten tegelijk opspringt, wat is dan de poot waar hij mee start? Degene die het eerst landt, dus. En hoe je moet uitsluiten dat een hond iets uit gewoonte doet (als een hond immers geleerd heeft iets altijd op een bepaalde manier te doen, zoals links naast lopen, zegt het onderzoek niets). Om het onderzoek uitvoerbaar te houden en aangeleerde gewoontes uit te sluiten kregen de honden een eenvoudige en duidelijke taak: zoek het voertje onder een van de drie pylonen tegenover je. Ze mochten het maar drie keer doen, zodat zich ook geen vast patroon kon ontwikkelen, zoals altijd met een bepaalde poot starten omdat dit eerder succesvol is gebleken, het zogeheten 'aangeleerd bijgeloof'. De honden wisten van het voertje omdat ze eerder, met een blinddoek, aan een voertje hadden mogen ruiken dat daarna door de proefleider onder een pylon werd gelegd.

Aanwijzing

Uit het onderzoek kwam inderdaad naar voren dat honden die met links vertrokken het veel vaker goed deden dan honden die rechts vertrokken. De conclusie die in de pers getrokken werd ('honden die met links vertrekken zijn gehoorzaam, honden die met rechts vertrekken ongehoorzaam) is geen juiste. De hond zocht het voer uit zichzelf, kreeg hier geen verzoek, opdracht of aanwijzing voor van zijn baasje. Maar wat zijn dan wel de implicaties? Het vermoeden is dat een hond die duidelijk voor ogen heeft wat hij wil een ander deel van zijn hersens gebruikt dan een hond die niet gemotiveerd, verward of emotioneel is (bijvoorbeeld gestrest door de blinddoek). De vraag die zich aandient is, heeft het met motivatie te maken? Voor verdergaande conclusies zou je meer onderzoek moeten doen. Maar deze bevinding geeft op zijn minst een aanwijzing dat we ons af kunnen vragen wat er met de hond aan de hand is wanneer hij vaak met rechts vertrekt als we iets van hem vragen of iets samen met hem doen. Begrijpt hij het niet, heeft hij last van stress, of is het iets dat hij gewoon niet graag wil doen? Het kan een aanleiding zijn om je eigen aanpak (van een training) of de

omstandigheden nog eens kritisch onder de loep te nemen.

Van Alphen pleit er voor om de motivatie van honden, die ze communiceren met meer zintuigen dan alleen ogen en oren, en vooral de motivatie voor sociale interactie met mensen meer te benutten. Zoals trainers weten is voor veel honden samen met de baas werken meestal meer motiverend dan een brokje. Daar kan de oorzaak liggen waarom Max 'niets lust' bij een training: hij is op iets anders gericht. De taak op zich, denk aan speuren of behendigheid, kan ook heel motiverend zijn voor de hond. Maar de meeste trainingsmethoden zijn, ook al vanwege de eenvoud, gebaseerd op het belonen met voer. In plaats van de hond honger te laten lijden 'omdat hij anders niet om een voertje geeft' kun je beter gebruik maken van de natuurlijke motivatie van de hond.

Sociaal leren

De mechanismen van het leren bij honden en wolven worden aangehaald. In de eerste weken kan de hond nog niet zien of horen. Hij leert via geur en lichaamstaal – uitsluitend van zijn rasgenoten, meestal de moeder – de 'mores' van de communicatie van honden onderling. Er komt geen aanleren via bekrachtiging (door voer of aandacht) aan te pas. Daarna begint het explorerend leren. Het jonge dier gaat de omgeving verkennen. Het wordt daarin niet bekrachtigd door bijvoorbeeld voer of aandacht. Discriminerend leren (onderscheid maken tussen wat goed en niet goed uitpakt, bijvoorbeeld: op hard spelen volgt een afstraffing, met een egel moet je niet spelen) en observerend leren volgen hierop. Deze soorten leren kunnen worden beloond door interactie (met de omgeving, met soortgenoten, of, in het geval van honden, met mensen).

Het actief aangaan van interactie met mensen onderscheidt honden van wolven. Hier wordt de wetenschap weer aangehaald. Diverse onderzoekers hebben studies gedaan naar 'feral dogs' oftewel 'wilde' honden – honden die zonder mensen in de buurt geboren zijn en pas later met mensen in contact komen. Van Alphen en Jonker hebben (via Dog Cognition

Research) zelf het onderzoek uitgevoerd naar de wolven die zonder direct contact met mensen zij het wel met mensen in de omgeving, namelijk een dierentuin, waren opgegroeid. Er waren grote verschillen in het gedrag van de onder dezelfde condities opgegroeide honden versus wolven te constateren. Een zeer belangrijk verschil was: de wolven zochten na hun 'vrijlating' op een groot terrein nooit contact met mensen, altijd met elkaar. De honden zochten wel actief contact met mensen.

Uit een ander onderzoek, waarbij honden zowel als wolven door mensen met de fles werden grootgebracht (zonder soortgenoten) bleken honden veel meer interactie met mensen (de verzorger en anderen) te zoeken dan wolven. In een ander onderzoek leerde men wolven en honden door aan een touw te trekken, een stuk vlees te bemachtigen. Als het vlees vervolgens vastgezet werd door de onderzoekers bleven de wolven proberen te trekken – terwijl de honden na enkele pogingen naar de mensen gingen kijken. Een eenvoudige demonstratie op het veld met een van de honden – vlees onder pylon, laten pakken, weer vlees onder pylon, nu pylon op grond blijven drukken – liet precies hetzelfde zien. Na een poosje proberen kijkt de hond naar de onderzoeker. Dit is iets dat we allemaal uit spelletjes met honden waarschijnlijk allemaal wel herkennen, zonder ons te realiseren hoe bijzonder dit eigenlijk is.....

...opbouwen van een relatie kost tijd...

Eerst band

Sociaal leren is de eerste vorm van leren waar een pup mee te maken krijgt. Het is een voorwaarde voor verdere vormen van leren. Het conditioneren waar wij in relatie tot de

hond gebruik van maken komt veel later aan de orde. Van Alphen pleit er voor om nadrukkelijk eerst een band met de hond op te bouwen voordat je hem via conditioneren gaat trainen. Op basis van een band die niet voortdurend met voer hoeft te worden bekrachtigd, gaat gewenst gedrag veel meer vanzelf. Dat is wel een proces van jaren, maar eentje waar hond en baas veel meer bevrediging van ervaren omdat ze elkaar beter begrijpen.

Een vraag als waarom Lady niet wil spelen met andere honden is niet zomaar te beantwoorden. Zien we wel wat zich voordoet in onze relatie met de hond, tussen honden, tussen Lady en haar omgeving? Wat is spelen eigenlijk voor Lady? Speelt ze misschien liever met haar baas dan met andere honden? Het blijft een uitdaging om het eigen perspectief los te laten en te proberen vanuit de beleving van de hond een situatie te beoordelen.

Socialiseren anders?

Zoals je verwachten mag gezien de opzet van het studieweekende blijven er genoeg onderwerpen over waar de meningen over uiteenlopen. Aan het slot van het seminar stelt Arjen van Alphen een van zijn kernovertuigingen, met daaruit mogelijk voortvloeiende consequenties voor training, voor als thema voor een volgende discussie: Honden richten hun communicatie- en leervermogen op mensen, wolven richten hun communicatie op elkaar.

Hij oppert de mogelijkheid om honden in de eerste weken dat zij bij hun nieuwe baasje zijn niet te socialiseren met andere mensen en honden, maar vooral aan de band tussen baas en hond te werken. Als je de pup in die periode niet laat spelen met andere honden kan hij niet anders dan zich richten op de band met de baas. Dan zou je meer uit de relatie hond-mens kunnen halen. De hond zou daarna ook met meer vertrouwen relaties met andere honden en mensen kunnen aangaan ('de baas is er bij dus er kan niets gebeuren'). Een van de aanwezige gedragstherapeuten geeft aan al goede ervaring te hebben met deze aanpak (met cursisten die hier vrijwillig voor kiezen). Anderen deelnemers uit reserves: niet socialiseren, wat voor consequenties zal dat hebben voor de hond?

Deze stelling biedt zeker voldoende stof voor verdere discussie. Als die gaat plaats vinden, dan graag weer in de vorm van een 'palaver': we hoeven het niet eens te worden, als we

maar proberen van elkaar te leren. In het belang van onze honden.

Via de link naar de site van [Dogtime](#) (van studieweekend-deelnemers [Letty van der Geest](#) en [Ton Verlind](#)) vindt u nog meer over dit Studieweekende 2011, o.a de demonstraties met de honden buiten en de filmpjes van de aap en de honden:

<http://dogtime.nl/hondengedrag-voor-de-fijnproever-de-roedelmethode/>

Alles over het onderzoek Dog Cognition:

<http://www.mmi.tudelft.nl/dog-cognition/research/>

Wie meer wil weten over het 'pootjesonderzoek' Paw Preference en Dog Cognition:

<http://www.mmi.tudelft.nl/dog-cognition/Publicity/alphen.pdf>

['Rechtspotigen zijn dwarsliggers'](#) *'Nederlands onderzoek naar lichaamstaal en motivatie'*

(Los Vast nr 3 2005, Leo Leunissen)